

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

Соціально-психологічний факультет
Кафедра соціальної педагогіки та педагогічної майстерності

МАГІСТЕРСЬКА РОБОТА

на тему: «Соціально-педагогічний зміст співпраці соціального педагога ЗНЗ з органами внутрішніх справ щодо попередження важковиховуваності»

на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня магістр
зі спеціальності 8.01010601 Соціальна педагогіка

Виконав

студент 61 групи
спеціальності
8.01010601 «Соціальна педагогіка»
Ващенко Олег Валентинович

Науковий керівник

доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної
педагогіки та педагогічної
майстерності
Сейко Наталя Андріївна

ПЛАН

ВСТУП..... 3

РОЗДІЛ I ДІЯЛЬНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗНЗ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВАЖКОВИХОВУВАНOSTІ ЯК НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНА ПРОБЛЕМА.....

Ошибка! Закладка не определена.

1.1. Важковиховуваність дітей як гостра соціально-педагогічна проблема **Ошибка! Закладка не определена.**

1.2. Категоріально-понятійний аналіз проблеми дослідження **Ошибка! Закладка не определена.**

Висновки до розділу I..... **Ошибка! Закладка не определена.**

РОЗДІЛ II ЗМІСТ ТА ФОРМИ СПІВПРАЦІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗНЗ З ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВАЖКОВИХОВУВАНOSTІ

..... Ошибка! Закладка не определена.

2.1. Обґрунтування можливостей соціального партнерства соціального педагога ЗНЗ щодо проблеми попередження важковиховуваності . **Ошибка! Закладка не определена.**

2.2. Змістові характеристики співпраці соціального педагога ЗНЗ з органами внутрішніх справ..... **Ошибка! Закладка не определена.**

Висновки до розділу II **Ошибка! Закладка не определена.**

РОЗДІЛ III ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СПІВПРАЦІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗНЗ З ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЩОДО ПОПЕРЕДЖЕННЯ ВАЖКОВИХОВУВАНOSTІ

Ошибка! Закладка не определена.

3.1. Програма проведення емпіричного дослідження. **Ошибка! Закладка не определена.**

3.2. Аналіз результатів емпіричного дослідження **Ошибка! Закладка не определена.**

3.3. Експериментальна програма забезпечення соціально-педагогічної співпраці соціальних педагогів ЗНЗ з органами внутрішніх справ щодо попередження важковиховуваності..... **Ошибка! Закладка не определена.**

Висновки до розділу III..... **Ошибка! Закладка не определена.**

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ..... 7

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ..... 10

ДОДАТКИ..... **Ошибка! Закладка не определена.**

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку соціально-педагогічної науки проблема попередження важковиховуваності і подолання негативної девіантної поведінки дітей та молоді залишається актуальною. Педагоги, психологи і батьки все частіше вживають термін «проблемні діти», «важкі у вихованні діти» та ін. Майже в кожній групі дітей – у загальноосвітньому навчальному закладі– обов’язково знайдеться одна дитина, яку педагоги характеризують як «важковиховувану». Традиційно терміни «важковиховуваність», «важковиховувана дитина» пов’язуються зі шкільним віком.

Однак дитина не може вразити «важковиховуваною». Причини такого прикрого явища як важковиховуваність зароджуються і виявляються ще в ранньому дитинстві, інколи навіть непомітно для оточуючих.

У зв’язку з погіршенням соціально-економічних умов для розвитку і життєдіяльності індивідів у сім’ї та суспільстві, зміною функціонування виховних соціальних інститутів, девальвацією моральних суспільних цінностей значно зросла кількість соціально дезадаптованих дітей. Така категорія осіб характеризується високими потенційними можливостями у здійсненні правопорушень, асоціальних дій. Це дає підставу розглядати їх як групу соціального ризику. Окрім того, небезпечність їхнього становища полягає і у прояві психічних деформацій, зокрема збільшення агресивності,

жорстокості, байдужості, відчуженості, егоїстичності, зниженні рівня емпатійності, чуйності.

Актуальність дослідження соціально-педагогічного змісту співпраці соціального педагога та органів внутрішніх справ щодо попередження важковиховуваності та передумов профілактичної роботи з важковиховуваними дітьми пояснюється з декількох причин:

- значним зростанням кількості соціально дезадаптованих дітей;
- відсутністю у суспільстві чіткої системи з попередження і подолання явищ, які породжують соціальний тип «діти «групи ризику»;
- зміною соціального устрою за останні десятиріччя, що спричинило зміну в діяльності та спрямованості виховних соціальних інститутів;
- загостренням соціально-економічної, соціально-культурної ситуації у країні.

Так, як молодь живе в нових суспільно-політичних і економічних умовах, а також швидкими темпами розвиваються інформаційно-технічні технології в результаті чого в молоді з'являються нові можливості, потреби, бажання, інтереси і пріоритети, які вона хоче задовольнити. Разом з цим спостерігається різке розшарування, зубожіння населення, поширення наркоманії, алкоголізму, проституції, злочинів та правопорушень серед неповнолітніх.

Неузгодженість між очікуваннями молоді і реальністю підвищує напруженість у суспільстві. Зростає кількість відхилень у поведінці школярів. Тому виникає необхідність запровадження нової системи профілактики важковиховуваності та корекції девіантної поведінки неповнолітніх.

Актуальність проблеми. Проблема важковиховуваності актуальна та розглядається багатьма вченими, такими як: Л. В. Мардахаєв, Ф. А. Мустаєва, О. В. Безпалько, Ю. В. Василькова, Ю. В. Лютий.

Останнім часом інтерес до питань важковиховуваності також пов'язується з розкриттям психологічних проявів девіантної поведінки

особистості (Ю. О. Клейберг [32]), чинників, що її зумовлюють (Н. Ю. Максимова [45]), форм психологічної допомоги дітям з відхиленням у поведінці (О. В. Змановська [24], М. М. Ярошко [78]), особливостей виховання «важких» підлітків у школі (В. Г. Баженов [1]) та сім'ї (Р. Байярд, Дж. Байярд [2]).

Особливості роботи з важковиховуваними дітьми розкривають у своїх працях В. М. Оржеховська, С. Ю. Бородуліна, Л. М. Любін, С. А. Белічева, В. Н. Ліпнік, А. Ф. Микитіна, А. Л. Гройсман, В. Ф. Матвєєва та інші .

Тому виникає необхідність впровадження нової системи профілактики та корекції поведінки важковиховуваних дітей у спільній діяльності з органами внутрішніх справ, яка мала б чітко визначену мету, завдання, об'єкт і суб'єкт цієї діяльності, принципи, зміст, форми і методи роботи. Цим і зумовлений вибір теми дипломної роботи: «Соціально-педагогічний зміст співпраці соціального педагога ЗНЗ з органами внутрішніх справ щодо попередження важковиховуваності».

Об'єкт: соціально-педагогічна діяльність у загальноосвітньому навчальному закладі.

Предмет: зміст та форми взаємодії соціального педагога та органів внутрішніх справ щодо попередження важковиховуваності учнів ЗНЗ.

Мета: обґрунтувати зміст та експериментальну програму взаємодії соціального педагога та органів внутрішніх справ щодо попередження важковиховуваності учнів ЗНЗ.

Завдання:

1. Вивчити стан досліджуваної проблеми у науковій літературі.
2. Обґрунтувати зміст та форми співпраці соціального педагога ЗНЗ з органами внутрішніх справ щодо попередження важковиховуваності.
3. Розробити експериментальну програму забезпечення соціально-педагогічної співпраці соціальних педагогів ЗНЗ з органами внутрішніх справ.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Дослідження соціально-педагогічного змісту співпраці соціального педагога ЗНЗ з органами внутрішніх справ щодо попередження важковихованості проводилось за власноруч розробленими анкетами для соціальних педагогів, вчителів (класних керівників). Кількість опитаних соціальних педагогів – 5 осіб, вчителів – 38 осіб.

Експериментальна база дослідження. Дослідження проводилось на базі загальноосвітніх шкіл міста Житомира, а саме школи №14, 21, 22, 30 та гімназії №1.

Апробація результатів дослідження. Зміст та актуальність наукової роботи викладено у науковій публікації автора: Ващенко О. В. Проблема важковихованості. Соціально-педагогічний зміст діяльності соціального педагога ЗНЗ щодо попередження важковихованості // Актуальні проблеми соціальної сфери : [збірник наукових робіт викладачів і студентів / за заг. ред. Н. П. Павлик]. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 60–61. – (Випуск 3).

Структура магістерської роботи: магістерська робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (81 найменування) та додатків. Загальний обсяг дипломної роботи складає 91 сторінку разом із додатками.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Відповідно до поставлених завдань можна зробити висновки, які є результатом проведеного наукового дослідження.

У магістерській роботі з'ясовано **стан досліджуваної проблеми у науковій літературі**. На сучасному етапі розвитку соціально-педагогічної науки проблема попередження важковиховуваності і подолання негативної девіантної поведінки дітей та молоді є актуальною. Виникає необхідність запровадження системи профілактики важковиховуваності та корекції девіантної поведінки неповнолітніх, що мала б чітко визначені мету, завдання, об'єкт і суб'єкт цієї діяльності, принципи, зміст, форми і методи роботи.

На підставі аналізу джерел можна виділити 3 істотних ознаки, що становлять зміст поняття «важкі діти». Першою ознакою є наявність у дітей або підлітків відхилення від норми поведінки. Під «важкими» школярами розуміються, по-друге, такі діти та підлітки, порушення поведінки яких нелегко виправляються, коригуються. «Важкі» діти, по-третє, особливо потребують індивідуального підходу з боку вихователів і уваги колективу однолітків. Це не погані, безнадійно зіпсовані школярі, як неправильно вважають деякі дорослі, а такі, які потребують особливої уваги та участі оточуючих.

Досліджуючи соціально-педагогічний зміст співпраці соціального педагога та органів внутрішніх справ щодо попередження важковиховуваності варто зробити висновок, що це спільна соціально-педагогічна діяльність соціального педагога та органів внутрішніх справ, яка здійснюється у загальноосвітньому навчальному закладі та має на меті зменшення спротиву дитини до цілеспрямованого педагогічного впливу, засвоєння навчальних предметів та соціальних ролей.

Також в магістерській роботі **детально обґрунтовано зміст та форми співпраці соціального педагога ЗНЗ з органами внутрішніх справ** щодо попередження важковиховуваності. Вивчаючи питання соціального

партнерства соціального педагога у вирішенні проблеми важковиховуваності ми розглянули партнерство із сім'ями, соціальними службами з питань профілактики, громадськими організаціями-партнерами, соціальними службами, волонтерами, психологами та практичними психологами.

Було сформульовано висновок, що батьки мають слідкувати за соціальним оточенням дитини, нейтралізуючи або відсікаючи те, що шкодить її нормальному розвитку. Щодо співпраці з соціальними службами з питань профілактики та громадськими організаціями-партнерами варто зазначити, що здійснюється масові акції та заходи, бесіди, лекції, рейди, конкурси, виставки тощо. При проведенні акцій додержуються таких принципів як тривалість, систематичність, поєднують різноманітні форми і методи.

Доцільно долучати волонтерів у проведенні масових заходів, місячників боротьби з наркоманією та СНІД, правопорушеннями і злочинністю, акціях "Діти вулиці" тощо.

Важливим є те, що у багатьох школах на сьогодні вже склалася певна система співпраці з правоохоронними органами, яка включає діяльність як з дітьми та підлітками, які схильні до правопорушень так і з усіма учнями навчального закладу. Однак найчастіше ця робота здійснюється здебільшого спонтанно, безсистемно. Саме тому сьогодні гостро постає питання про необхідність створення цілісної і чітко структурованої системи супроводу дітей та підлітків, схильних до правопорушень. Ця система включає просвітницьку діяльність; індивідуальну та групову консультативну роботу, корекційну, профілактичну та реабілітаційну роботу.

Проведено емпіричне дослідження діяльності вчителів (класних керівників) та соціальних педагогів ЗНЗ, а також їх співпрацю з органами внутрішніх справ щодо попередження важковиховуваності.

Результати опитування про те, як часто стикаються педагогічні працівники з проблемою важковиховуваності, вказують що дана проблема досить поширена, масштабна та регулярно виявляється. Вчителі майже не залучають представників МВС до діяльності, яка спрямовується на

попередження важковихованості. Це свідчить про те, що дана практика не досить популярна серед педагогічних працівників, і яка потребує спеціальної організації. Такою організацією може виступати співпраця соціальних педагогів та вчителів з представниками органів внутрішніх справ. Де соціальний педагог буде брати на себе посередницькі та організаторські функції, що потребує певної програми. І для такої співпраці потрібна спеціально організована програма її забезпечення для її найбільшої ефективності.

Враховуючи вище зазначені результати дослідження, нами була **розроблена експериментальна програма забезпечення взаємодії соціального педагога ЗНЗ з органами внутрішніх справ щодо попередження важковихованості**, яка передбачає наявність мети, принципів, визначених суб'єктів взаємодії, структурних компонентів: цільовий, змістовний, організаційний та результативний.

Метою розробленої програми є забезпечення суб'єкт-суб'єктної взаємодії соціального педагога ЗНЗ з органами внутрішніх справ.

В основу моделі програми покладено принципи: гуманізму, демократизму, наступності, індивідуалізації. Суб'єктами процесу виступають соціальні педагоги ЗНЗ, органи внутрішніх справ та важковиховані діти.

Також доведено гіпотезу магістерської роботи – ефективність превентивізації важковихованості знизиться, якщо використовувати програму забезпечення соціально-педагогічної співпраці соціальних педагогів ЗНЗ з працівниками органів внутрішніх справ.

Таким чином, мета роботи досягнута, завдання виконані, а гіпотеза підтвердилася.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Баженов В. Г. Воспитание педагогически запущенных детей / В. Г. Баженов. – К. : Рад. школа, 1986. – 130 с.
2. Байярд Р. Ваш беспокойный подросток : практ. рук. для отчаявшихся родителей / Р. Байярд, Дж. Байярд; [пер. с англ. А. Б. Орлова]; Научно-внедрен. лаб. психопедагогики образования. – М. : Акад. Проект, 2003. – 208 с.
3. Бакун Т. Психодіагностика особистості підлітка та профілактика девіантної поведінки // Світло. – 2003. – №2. – С. 91–95.
4. Балакирева О. М. Профілактика вживання алкоголю, наркотиків і токсичних речовин серед молоді // Молодь України : стан, проблеми, шляхи розв'язання. – Вип. 7. – К. : НТЗФ «Студцентр», 1998. – С. 34–38.
5. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях/ О. В. Безпалько. –К.: Центр навчальної літератури, 2003. –134 с.
6. Бессонова Т. И. З досвіду організації підготовки практичних психологів освітніх закладів м. Севастополя до впровадження системи психолого-педагогічного захисту соціально занедбаних дітей та підлітків // Практична психологія та соціальна робота. –2007. –№5. – С. 49–50.
7. Бех І. Д. Психологічний аналіз довільної поведінки особистості // Психологія / О. В. Киричук. – К. : Освіта, 1993. – С. 45–48.
8. Бондаренко А. Ф. Психологическая помощь / А. Ф. Бондаренко. – К., 1997.
9. Бондаренко А. Ф. Социальная психотерапия личности (психосемантический подход) / А. Ф. Бондаренко. – К.: КГПИИЯ, 1991.
10. Бородулина С. Ю.Коррекционная педагогика: психолого-педагогическая коррекция отклонений в развитии и поведении школьников/ С. Ю. Бородулина.– Ростов-на-Дону: «Феникс», 2004. – 352 с.

11. Бурлачук Л. Ф. Основы психотерапии / Л. Ф. Бурлачук, И. А. Грабская, А. С. Кочарян. – К.: Ника–Центр, 2001.
12. Ветров Н. И. Профилактика правонарушений среди молодежи / Н. И. Ветров. – М.: Наука, 1980. – 89 с.
13. Войтко В. И. Социальные и педагогические аспекты трудновоспитуемости учащейся молодежи / В. И. Войтко. – Воронеж: Изд-во ВГПИ, 1982. – С.8–15.
14. Выготский Л. С. Основы дефектологии / Л. С. Выготский. – СПб.: Лань, 2003. – 654 с.
15. Гишинский Я. И. Социология девиантного поведения как специальная социологическая теория // Социс. – 1991. – №4. – С. 23–27.
16. Горностай П. П. Теория и практика психологического консультирования: Проблемный подход / П. П. Горностай, С. В. Васьковська. – К.: Наук. думка, 1995.
17. Гошковський Я. О. Психологічні детермінанти громадського виховання депривованих підлітків / Я. О. Гошковський. – Київ-Дрогобич: Відображення, 1998.
18. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини / О. А. Грішнова. – К.: Знання, 2004. – 535 с.
19. Дейл Карнеги Как завоевать друзей и оказывать влияние на людей, как вырабатывать уверенность в себе и влиять на людей, выступая публично. Как перестать беспокоиться и начать жить/ В. П. Зинченко, Ю. М. Жукова. – Минск.: Беларусь, Дело (Восток Запад), 1992. – 670 с.
20. Державна доповідь про становище дітей в Україні за підсумками 2009 року. – К.: Мін. сім'ї молоді, 2010.
21. Дети в кризисных ситуациях: профилактика негативных явлений и социально-психологическая помощь / И. Д. Зверева. – К., 2001.
22. Життєві кризи особистості / В. М. Доній, Г. М. Несен, Л. В. Сохань, І. Г. Єрмоков. – К.: ІЗМН, 1998.

23. Запобігання відхиленням у поведінці школярів/ Б. С. Кобзар, Є. І. Литвинов та ін.– К. : Вища шк., 1992. –143 с.
24. Змановская Е. В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения) / Е. В. Змановская. – М. : Издат. центр «Академия», 2003. – 288 с.
25. Кавалеров А. І. Молодіжне середовище в його девіантному вимірі / А. І. Кавалеров, В. О. Довгополюк, А. А. Кавалеров. – Одеса : Астропринт, 2005. – 128 с.
26. Калина Н. Ф. Основы психотерапии / Н. Ф. Калина. – К., 1997.
27. Капська А. Й. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи / А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола. – К., 2001. – 129 с.
28. Капська А. Й. Соціальна робота / А. Й. Капська. – К. : Видавничий дім «Слово», 2011. – 400 с.
29. Капська А. Й. Технології соціально-педагогічної роботи / А. Й. Капська. – К. : УДЦССМ, 2000.
30. Кащенко В. П. Педагогическая коррекция : Исправление недостатков характера у детей и подростков / В. П. Кащенко. – М. : Просвещение, 1994. – 223 с.
31. Ківенко Н. В. Девіантна поведінка : сучасна парадигма / Н. В. Ківенко, І. І. Лановенко, П. В. Мельник. – Ірпінь : Академія державної податкової служби України, 2002. – 134 с.
32. Клейберг Ю. А. Психология девиантного поведения / Ю. А. Клейберг. – М. : ТЦ «Сфера», 2003. – С. 99–154.
33. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка. Соціальна робота / Коваль, І. Д. Зверова, С. Р. Хлебнік. – К., 1997. – 392 с.
34. Козлов Т. И. Профилактика правонарушений несовершеннолетних / Т. И. Козлов. – К. : Юридическая литература, 1990. – 156 с.
35. Колесов Д. В. Предупреждение вредных привычек у школьников / Д. В. Колесов. М. : Педагогика, 1984. – 182 с.
36. Комарова В. В. Алкоголізм, сім'я, спадковість / В. В. Комарова. – К. :

Здоров'я, 1981.

37. Кондрашенко В. Г. Девиантное поведение у подростков : Диагностика. Профилактика. Коррекция / В. Г. Кондращенко, С. Л. Игумнов. – Мн. : Аверсев, 2004. – 356 с.
38. Кудрявцев В. Н. Правовое поведение : норма и патология / В. Н. Кудрявцев. – М., 1982. – 156 с.
39. Кудрявцев С. В. Изучение преступного насилия: социально-психологические аспекты // Психол. журн. – 1988. – №2. – С. 18–23.
40. Ленцова Л. А. Социологическая теория девиантного поведения // Социально-полит. журнал. – 1993. – №4. – С. 22–27.
41. Лютий В. П. Соціальна робота з групами девіантної поведінки / В. П. Лютий. – К., 2000. – 51 с.
42. Максименко С. Д. Консультативна психологія і психотерапія / С. Д. Максименко, З. Г. Кісарчук. – К., 2002.
43. Максименко С. Д. Розвиток психіки в онтогенезі / С. Д. Максименко. – К.: Форум, 2002.
44. Максимова Н. Ю. Виховна робота із соціально дезадаптованими школярами / Н. Ю. Максимова. – К. : ІЗМН, 1997. – 136 с.
45. Максимова Н. Ю. Психологія адиктивної поведінки / Н. Ю. Максимова – К. : ВПУ «Київський університет», 2002. – 308 с.
46. Мардахаев Л. В. Социальная педагогика / Л. В. Мардахаев. – М. : Гардарика, 2005. – 269 с.
47. Менделевич В. Д. Психология девиантного поведения / В. Д. Менделевич. – М. : МЕДпресс, 2001. – 167 с.
48. Миньковский Г. М. Роль семьи в предупреждении правонарушений среди несовершеннолетних // Семья в системе нравственного воспитания. Актуальные проблемы воспитания подростков / М. А. Иволгин, И. Ф. Дементьева. – М. : Педагогика, 1979. – С.187–197.

49. Оржехівська В. М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх / В. М. Оржехівська. – К., 1996.
50. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева. – К.: Либідь, 2003.
51. Педагогічний словник / М. Д. Ярмаченко. –К.:Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
52. Пересунчак О. Важкі діти та їхня поведінка // Психолог. – 2006. – №9 (201) –С. 8
53. Пилипенко О. І. Адиктивно спрямована соціалізація неповнолітніх. Соціально-педагогічні та медико-психологічні заходи протидії вживанню наркогенних засобів неповнолітніми і молоддю. Науково-методичний посібник. – К.: АЛД, 1995.– 100 с.
54. Пихтіна Н. П. Соціально-педагогічні основи профілактики адиктивної поведінки учнів / Н. П. Пихтіна. – Ніжин : Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2000. – 502 с.
55. Підліток : як йому допомогти / Т. Гончаренко. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2004. – 120 с.
56. Підліток і як йому допомогти. – К.: Ред. заг. пед. газет; 2004 – 120 с.
57. Понятійно-термінологічний словник соціальної роботи / І. В. Козубовська, І. І. Минович, В. В. Сагада. – Ужгород: Видавництво «Мистецька лінія», 2002. – 152 с.
58. Практичний досвід роботи спеціалістів спеціалізованих служб та партнерських організацій Київського міського центру соціальних служб для молоді / К. С. Шендеровський. – К.: ДЦССМ, 2003. – 384 с.
59. Психологическая профилактика дезадаптации учащихся в начале обучения в средней школе / Л. П. Пономаренко. – Одесса: Астро Принт, 1999. – 112 с.
60. Психологічне здоров'я дитини – К.: Ред. заг. пед. газет; 2003 – 112 с.
61. Психолого-педагогічні роботи з «дітьми–вулиці». / С. В. Толстоухової, І. М. Пінчук. – К. : ІДЦ ССМ, 2000. – 89 с.

62. Ранняя профилактика отклоняющегося поведения учащихся/ Психолого-педагогический аспект/ В. А. Татенко, Т. М. Титаренко.–К.: Рад. шк., 1989.–128 с.
63. Реан А. А. Агрессия и агрессивность личности // Психолог. журн. – 1996. – №5. – С. 26–30.
64. Словарь по социальной педагогике: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений /Л. В. Мардахаев. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 368 с.
65. Словник-довідник для соціальних педагогів та соціальних працівників/А. Й. Капська, І. М. Пінчук,С. В. Толстоухової. – К., 2000. – 260 с.
66. Соціальна політика та соціальна робота: Звіт про першу науково-практичну конференцію «Соціальна політика і Україні: вчора, сьогодні, завтра». – К., 1996.
67. Соціальна робота в Україні / І. Д. Зверева, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
68. Соціальна робота з дітьми та молоддю: проблеми, пошуки, перспективи/ І. М. Пінчук, С. В. Толстоухова. –К.: УДЦССМ, 2000. – 276 с.
69. Соціальна робота з молоддю в Україні. – К.:Столиця, 2003.
70. Соціальний педагог/ Т. Шаповал, Т. Гончаренко.–К.: Вид. дім «Шкіл. світ»: Вид. Л. Галіцина, 2006. – 80 с.
71. Соціальні служби – родині : Розвиток нових підходів в Україні / І. М. Грига, Т. В. Семигіна. – К., 2002. – 128 с.
72. Степанов В. Г. Психология трудных школьников / В. Г. Степанов. – М. : Академия, 1997. – 320 с.
73. Тагирова Г. С. Психолого-педагогическая коррекционная работа с трудными подростками / Г. С. Тагирова. – М. : Педагогическое общество России, 2003. – 128 с.
74. Технологии социальной работы / Е. И. Холостовой. – М., 2001. – 400 с.

75. Технология социальной работы / И. Г. Зайнышева. – М., 2000. – 240 с.
76. Филонов В. П. Социология криминологии : исторические, философские, юридические и управленческие аспекты / В. П. Филонов, О. И. Коваленко, А. В. Филонов. – Донецк : ДГУ, 1999. – 244 с.
77. Якубова Ю. М. Батьків не обирають... (проблеми відповідального батьківства в сучасній Україні) / Ю. М. Якубова, Н. В. Лавриненко, М. М. Московка. – К.: АЛД, 1997. – 144 с. – С.13, 64.
78. Ярошко М. М. Психологія важковиховуваних підлітків / М. М. Ярошко. – Дрогобич : Відродження, 2002. – 164 с.
79. Burgher M. S. The European Network of Health Promoting Schools the alliance of education and Health / M. S. Burgher, V. B. Rasmussen, D. Riwet. – Copenhagen, 1999. – 18 p.
80. Meece Judith L. Child and adolescent development for educators / Judith L. Meece. – McGraw-Hill Higher Education, 1997. – 479 p.
81. Santrock John W. Psychology : Brief Edition / John W. Santrock. – McGraw-Hill Higher Education, 2000. – 475 p.